

Stanisław FELIKSIAK.

***Pisidium subtruncatum* Malm v. *tenuilineatiformis* v. n. oraz kilka nowych lub rzadkich dla Polski groszkówek (*Pisidium* C. Pfeiffer).**

***Pisidium subtruncatum* Malm. v. *tenuilineatiformis* v. n. und einige für Polen neue oder seltene Pisidien (*Pisidium* C. Pfeiffer).**

[Z 1 rysunkiem w tekście].

Wśród okazów z rodzaju *Pisidium* C. PFEIFF, znajdujących się w zbiorach Państwowego Muzeum Zoologicznego, w materiałach pochodzących z jeziora Wigry (pow. Suwałki) jak również w materiale z Puszczy Białowieskiej, zebranych podczas moich badań, przeprowadzonych w r. 1932 z ramienia Instytutu Badawczego Lasów Państwowych, znajduje się jeden nowy dla Polski gatunek, szereg nowych dla Polski odmian oraz jedna odmiana, wyróżniona przez A. W. STELFOXĄ z Dublina, nigdzie jednak dotąd nieopisana.

Panu A. W. STELFOXOWI za nadzwyczaj uprzejme sprawdzenie oznaczeń wysłanego przeze mnie zbiorku *Pisidium* oraz wyróżnienie niektórych odmian składam serdeczne podziękowania.

Pisidium (*Neopisidium*) *conventus* CLESSIN 1877.

Jedynie jedna rozpadająca się muszla, znaleziona przez prof. dr A. LITYŃSKIEGO, 3 VIII 1926, w jeziorze Wigry, pod Powalami, na 25 m głębokości.

Płaska (wymiary: $1,75 \times 1,5$ mm), posiada bardzo cienkie ścianki, z dwu stron wybielone o delikatnym kreskowaniu. Górna krawędź tworzy dobrze zaznaczające się kąty. Zawiasa, o której STELFOX w liście do mnie z dnia 10 VI 1936 pisze „The hinge seems quite typical of *conventus*”, odznacza się wyraźnym kątem między bardzo wąską i długą centralną częścią a przednimi zębami bocznymi, wąskim dołkiem więzadłowym oraz charakterystycznym odgięciem ku krawędzi górnej silnie wystającego szczytu C3b (tj. zstępującej części środkowego zęba na prawej skorupce).

Ten arktyczno-alpejski gatunek poraz pierwszy podany został przez CLESSINA (1) z Bawarii („Starnberger See bei Tutzing bei c. 50 m. Tiefe”). Charakterystyczne jego rozmieszczenie najobszerniej omawia ODHNER (7, 8).

Większość stwierdzonych dotychczas stanowisk koncentruje się głównie w górskich jeziorach krajów północnych oraz w alpejskich i podalpejskich jeziorach Europy środkowej. Najbardziej na północ wysuniętym stanowiskiem, według ODHNERA (7), byłaby Nowa Ziemia. Dość odosobnione stanowisko podaje ODHNER (7) z północno-wschodniego Ałtaju na Syberii („aus dem Teletzker See, in der Nähe von Artubasch”) i to z głębokości 15 m, kiedy FAVRE (2) w jeziorach alpejskich Szwajcarii, położonych prawie pod tą samą szerokością geograficzną, lecz znacznie wyżej nad poziomem morza, spotykał *Pisidium conventus* CLESSIN również i w strefie graniczącej z litoralną (4–5 m).

Pionowe rozmieszczenie omawianego gatunku w zbiornikach zależne jest ściśle od klimatu.

W jeziorach północnej Szwecji schodzi on najniżej do 76 m głębokości, zamieszkując również strefę przybrzeżną jezior począwszy od 1 m głębokości. Napotymano go i w jeziorach płytkich, jak również w kałużach na granicy lasów. W południowej Szwecji natomiast, żyje tylko w głębokich jeziorach, nie wychodząc ponad 10 m głębokości. Podobnie w środkowej Finlandii stał się on bardziej głębinowym, w oligotroficznym jeziorze Kuorinkajärvi znaleziony został na 29 m głębokości.

STELFOX (13) podaje go z jezior górskich Walii, Anglii (Lake District), Szkocji i Irlandii. W północnej Walii znajdował go

on w ocienionych zimnych jeziorkach potokowych, podczas gdy w nasłonecznionych natrafiał jedynie na *Pisidium cinereum* ALDER.

Pisidium conventus CLESSIN jest gatunkiem, jak wynikałoby z powyższego, stenotermicznym i to zimnolubnym (kryofilnym).

Wigry, jedyne w Polsce stanowisko tego gatunku, byłyby, jeżeli chodzi o północny obszar jego rozmieszczenia, najbardziej na południe wysuniętą niziną placówką na naszym kontynencie.

Pisidium (Eupisidium) lilljeborgi CLESSIN 1886.

Rzadki ten gatunek, podawany z Polski przez POLIŃSKIEGO (10) z jeziora Wigry, gdzie był znajdowany w ławicach muszlowych litoralu.

W Państwowym Muzeum Zoologicznym znajdują się okazy pochodzące z Wigier, leg. J. ZABORSKI, 1913. Są to przeważnie oddzielne skorupki o wymiarach następujących:

4,00 × 3,80	mm	3,10 × 2,80	mm
3,95 × 3,50	„	3,05 × 2,75	„
3,90 × 3,50	„	3,05 × 2,70 × 1,85	„
3,75 × 3,50	„	3,00 × 2,75 × 1,80	„
3,65 × 3,25	„	3,00 × 2,65	„
3,65 × 3,25	„	2,90 × 2,60	„
3,65 × 3,20	„	2,85 × 2,50 × 1,60	„
3,50 × 3,20	„	2,85 × 2,50	„
3,50 × 3,15	„	2,75 × 2,50 × 1,75	„
3,50 × 3,05 × 2,15	„	2,75 × 2,45	„
3,45 × 3,00	„	2,75 × 2,40	„
3,40 × 3,15	„	2,75 × 2,35 × 1,50	„
3,40 × 3,00	„	2,65 × 2,30 × 1,50	„
3,25 × 3,00	„	2,50 × 2,25	„
3,25 × 2,95	„	2,25 × 1,95	„

Niektóre z nich odznaczają się bardzo silnym kreskowaniem i rogowożółtą barwą.

W jeziorze Wigry poławiałem ten gatunek 28 VIII 1935, przy wysokim brzegu w pobliżu jeziora Leszczówek.

W ile muszlowym wypełniającym zagłębienia między zbitymi partiami detritusu roślinnego znalazłem 7 okazów, w tym jeden żywy, oraz 4 pojedyncze skorupki, w towarzystwie przeważnie pustych muszel następujących mięczaków: *Valvata (Valvata) cristata* MÜLL., *V. (V) piscinalis* (MÜLL.), *Tropidiscus cari-*

natus (MÜLL.) v. *dubius* HARTM., *Spiralina vorticulus* (TROSCHEL), *Anisus leucostoma* (MILLET), *Gyraulus albus* (MÜLL.), *Bathyomphalus contortus* (L.), *Succinea oblonga* DRAP., *Pupilla muscorum* (L.), *Vallonia pulchella* MÜLL., *Zonitoides nitidus* (MÜLL.), *Anodonta* sp. juv. (młody okaz o długości 4 mm z dobrze zachowaną prodissoconchą), *Pisidium amnicum* (MÜLL.), *P. nitidum* JEN., *P. milium* HELD, *P. subtruncatum* MALM, *Sphaerium corneum* (L.) oraz *Dreissena polymorpha* (PALL.).

Z wyżej wymienionych gatunków najliczniejsze były: *Valvata cristata* MÜLL. (24 egz.), *V. piscinalis* (MÜLL.) (11 egz.), *Vallonia pulchella* (MÜLL.) (10 egz.), *Pisidium lilljeborgi* CLESS. oraz *P. nitidum* JEN. (8 egz.).

Domieszka w ile przybrzeżnym muszł gatunków lądowych kserofilnych tłumaczy się bliskością suchych pagórków porośniętych kosmaczkiem (*Hieracium*).

Z powyższych gatunków, dotychczas nie były notowane dla pojezierza Suwalskiego (9) następujące: *Anisus leucostoma* (MILLET), *Pupilla muscorum* (L.), *Pisidium milium* HELD i *Pisidium subtruncatum* MALM.

Przy brzegu o dnie kamienistym, częściowo ilastym, rzadka zarośniętym wrzecznikiem (*Potamogeton*) oraz tatarakiem (*Acorus*), 24 VIII 1935, złowiłem *Pisidium lilljeborgi* CLESSIN wraz z *P. amnicum* (MÜLL.), *P. nitidum* JEN. oraz *P. henslowanum* (SHEPP.).

Pisidium (*Eupisidium*) *subtruncatum* MALM v. *tenuilineatiformis* A.W. STELFOX in litt.

Jedynie jedna muszla, znaleziona na Wigrach, w ławicy przybrzeżnej w r. 1913 przez J. ZABORSKIEGO.

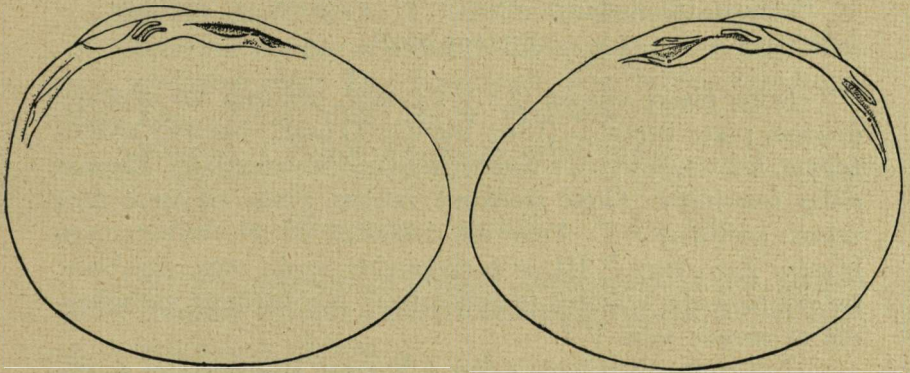
Jest ona dość mocna, pękata, o wymiarach $2,4 \times 2 \times 1,6$ mm. Odnacza się szerszym, mniej zaostrozonym przodem niż u typowych, dzięki czemu przybiera kształt bardziej prawidłowo owalny, zbliżający ją do *Pisidium tenuilineatum* STELFOX. Szczyty posiada szerokie, zaokrąglone, łagodnie ponad krawędź wystające. Kreskowanie typowe dla *P. subtruncatum* MALM, lecz nieco silniejsze. Wewnątrz muszli mocna zawiasa o wyraźnych kątach między częścią centralną a zębami bocznymi. Przednie zęby A I i A II silnie zgrubiałe w części proksymalnej, nie dochodząc

do wierzchołka zęba, nadają skorupce wygląd przypominający *P. tenuilineatum* STELFOX [rys. 1].

Oznaczenie *Pisidium subtruncatum* MALM v. *tenuilineatiformis* A. W. STELFOX zostało mi podane w liście z dnia 10 VI 1936 przez A. W. STELFOXA dla powyższego okazu.

Nowa ta, karłowata odmiana *Pisidium subtruncatum* MALM, wyróżniona przez A. W. STELFOXA na okazach znajdujących się w jego zbiorze, nie została dotychczas opublikowana.

Za pozwolenie opisanja jej składam A. W. STELFOXOWI uprzejme podziękowania.

Rys. 1. *Pisidium (Eupisidium) subtruncatum* MALM v. *tenuilineatiformis*
v. n. Jezioro Wigry (See Wigry). $\times 24$.

Pisidium (Eupisidium) cinereum ALDER v. *humeriformis*
STELFOX 1918.

Odmiana ta znaleziona została przez STELFOXA (12) w Anglii, w Kanale „Grand Junction Canal”, należącym do systemu Tamizy, jak również w samej Tamizie oraz rzekach i jeziorach Irlandii.

W Polsce dotychczas nienotowana.

Z Wigier pochodzi jedna lewa skorupka ($3 \times 2,6$ mm), leg. J. ZABORSKI, 1913. Jest ona bardzo zbliżona do okazu STELFOXA (12, Pl. 7, fig. 25). Kreskowanie posiada delikatne z dwoma silniejszymi przyrostami, barwę popielatą, dołek więzadłowy szeroki.

W Białowieży znalazłem, 7 VIII 1932, trzy muszle na podmokłej kwaśnej łące nad Narewką, w płytkim zarośniętym bagienku, o dnie gliniastym, znajdującym się obok niewielkiej odnogi, komunikującej się z rzeką w czasie deszczów. Muszle jasnobrązowe, dość wypukłe o trzech silnych liniach przyrostów. Wymiary ich:

4,10 × 3,35 mm

3,75 × 3,15 „

3,25 × 2,65 „

Pisidium (Eupisidium) obtusale C. PFEIFFER v. *acidicola*
STELFOX 1929.

Jedna płaska muszla (2,5 × 2,2 mm), zbliżona do odmiany opisanej przez STELFOXA (13) z Irlandii. O owalu bardziej wydłużonym, niż u typowych, z niezbyt wystającymi szczytami. Zawiasa słabo rozwinięta. Część środkowa zawiasy zwięża się nieco przy zębach centralnych C, które nie dochodzą do jej wewnętrznego brzegu. Ząb tylny P III, w proksymalnej części słabo zgrubiały, tworzy niewielki wzgórek (pseudocallus), bez tendencji zachodzenia na nasadę zębu P I.

Znaleziona dotychczas tylko w Puszczy Białowieskiej, w oddziale 363, na skraju dużej polany wsi Budy, w wyschniętym bagienku olesowym; leg. St. FELIKSIK, 27 VIII 1932.

Pisidium (Eupisidium) henslowanum (SHEPP.) v. *distans*
STELFOX 1929.

Dwa młode okazy podobne do odmiany STELFOXA (13) z jeziora Neagh. Muszle więcej owalne, cienkościenne o słabszym niż u typowych kreskowaniu. Bardziej płaskie, pozbawione fałdek podszczytowych, o słabszej zawiasie. Kąty między centralną częścią zawiasy a zębami bocznymi słabo zarysowane.

Jeden okaz (2,25 × 1,85 mm) zebrany 5 VIII 1932 w Białowieży, w stawie na Narewce w obrębie parku zamkowego. Dno piaszczysto-gliniaste, porośnięte głównie rogatkiem (*Ceratophyllum*). Obok występują i typowe *P. henslowanum*, opatrzone w fałdki. Leg. St. FELIKSIK.

Drugi okaz ($2,45 \times 2$ mm) znaleziony 13 VIII 1932 w obrębie Parku Narodowego w rzece Hwoznej, z brzegu wśród roślin. Oddział 291. Leg. St. FELIKSIĄK.

Odmiana w Polsce dotychczas nienotowana.

Pisidium (Eupisidium) henslowanum (SHEPP.) v. *inappendiculata*
STEENBERG 1917.

Jedna muszla ($2,75 \times 2,25$ mm) równomiernie pękata, bez widocznego spłaszczenia przy brzegu dolnym, o typowej skulpturze zewnętrznej, wyróżniającej się jedynie brakiem fałdek. Zawiasa typowa, wierzchołki zębów A II, P II i C2 silnie wystające.

Rezerwat Żubrzy w Puszczy Białowieskiej. Strumień Krynica, w obrębie olesu. Dno piaszczyste, przy brzegu wśród opadłych liści, 27 VIII 1932, leg. St. FELIKSIĄK.

Odmiana w Polsce dotychczas nienotowana.

Pisidium (Eupisidium) pulchellum JENYNS 1832.

Gatunek podawany z Puszczy Białowieskiej przez GEYERA (4, 5). Według STELFOXA kreskowanie mojej muszli nie tak silne jak u brytyjskich okazów.

Muszla pękata. Szczyty zwężone kończysto, o ukośnym przebiegu. Prawy szczyt nieco niższy od lewego.

Rezerwat Żubrzy, strumień Krynica, wśród liści przybrzeżnych, 27 VIII 1932, leg. St. FELIKSIĄK.

Znaleziony w towarzystwie *P. personatum* MALM (3) i wyżej wspomnianego *P. henslowanum* (SHEPP.). Obok w niewielkim, wysychającym błotku znalazłem jeszcze *P. cinereum* ALDER i *P. nitidum* JEN. Z pośród wyżej wymienionych groszków przybývają dla Rezerwatu Żubrzego (3) 4 nowe, podnosząc liczbę wszystkich mięczaków występujących na tak niewielkim terenie do 50 gatunków.

SPIS LITERATURY.

1. CLESSIN S. Die Mollusken der Tiefenfauna unserer Alpenseen. Malak. Blätter, Cassel, 24, 1877.

2. FAVRE J. Les Mollusques post-glaciaires et actuels du bassin de Genève. Mém. Soc. Phys. et. Hist. Nat. de Genève, **40**, 1927.
3. FELIKSIK St. Mięczaki Rezerwatu Żubrzego w Białowieży. Rozpr. i Spraw. Inst. Badaw. Las. Państw., Warszawa, Seria A, Nr. 10, 1935.
4. GEYER D. Die Mollusken des Urwaldes von Bialowies. Abh. Senckenb. Nat. Ges., Frankfurt a. M., **37**, 1919.
5. GEYER D. Von den einheimischen Pisidien. Archiv. Mollusk., Frankfurt a. M., **55**, 1923.
6. ODHNER N. Hj. On some species of *Pisidium* in the Swedish State Museum. Journal of Conchology, London, **16**, 1921.
7. ODHNER N. Hj. *Mollusca. Pisidium conventus* CLESSIN (*P. clessini* SURBECK, partim). Rep. Sc. Res. Norweg. Exp. to Novaya Zemlya 1921, No. 6, Kristiania, 1923.
8. ODHNER N. Hj. Einige in Finnland neu gefundene Süßwassermollusken. Acta Soc. pro Fauna et Flora Fennica, Helsingforsiae, **60**, 1937.
9. POLIŃSKI Wł. O faunie mięczaków Ziemi Suwalskiej. Spraw. St. Hydrobiol. na Wigrach, Suwałki — Warszawa, **1**, 1922.
10. POLIŃSKI Wł. Znaczenie zoogeograficzne mięczaków Polski. Ochrona Przyrody, Kraków, **7**, 1927.
11. STEENBERG C. M. Furesøens Molluskfauna. D. Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skrifter, Naturv. og Mathem. Afd., København, 8. R., **3**, 1917.
12. STELFOX A. W. The *Pisidium* Fauna of the Grand Junction Canal in Herts. and Bucks. Journ. of Conchology, London, **15**, 1918.
13. STELFOX A. W. Land and Freshwater *Mollusca*. Report on recent additions to the Irish Fauna and Flora. Proc. Roy. Irish Acad., Dublin, **39**. Sec. B. No. 1, 1929.

ZUSAMMENFASSUNG.

Unter den Pisidien des Polnischen Zoologischen Staatsmuseums findet der Verfasser folgende für Polen neue Formen: *Pisidium* (*Neopisidium*) *conventus* CLESSIN aus dem See Wigry (Kreis Suwałki), *Pisidium* (*Eupisidium*) *cinereum* ALDER v. *humeroformis* STELFOX aus dem See Wigry und aus Białowieża, sowie *Pisidium* (*Eupisidium*) *obtusale* C. PFEIFFER v. *acidicola* STELFOX, *Pisidium* (*Eupisidium*) *henslowanum* (SHEPP.) v. *distans* STELFOX und v. *inappendiculata* STEENBERG aus Białowieża.

Die Arten *Pisidium* (*Eupisidium*) *lilljeborgi* CLESSIN aus dem See Wigry und *Pisidium* (*Eupisidium*) *pallchellum* JENYNS

aus Białowieża erwähnt der Verfasser als seltene Formen und zählt gleichzeitig andere Molluskenarten auf, welche mit jenen zusammen auftreten. Unter diesen letzteren nennt er 4 neue für das Seengebiet von Suwałki und 4 neue für das Wisentreservat in Białowieża.

Der Verfasser beschreibt ferner *Pisidium (Eupisidium) subtruncatum* MALM v. *tenuilineatiformis* v. n., eine Kümmerform, welche von A. W. STELFOX in seiner Sammlung sowie in dem vom Verfasser ihm zur Nachprüfung zugesandten Pisidienmaterial aus dem See Wigry ausgesondert wurde.

Die Beschreibung dieser Form lautet wie folgt [Fig. 1]. Die kleine sehr aufgeblasene Schale zeichnet sich durch einen breiteren, weniger zugespitzten Vorderteil aus, als bei typischen *Pisidium subtruncatum* MALM und besitzt dank dessen eine regelmässige ovale Gestalt, welche sie zu *Pisidium tenuilineatum* STELFOX nähert. Die Wirbel sind breit, gerundet und ragen ein wenig über den oberen Schalenrand hervor. Die Streifung ist typisch für *Pisidium subtruncatum* MALM aber etwas deutlicher. Innerhalb der Schale befindet sich ein starkes Schloss mit deutlichen Winkeln zwischen dem Zentralteil und den Seitenzähnen. Die Vorderzähne A I und A II sind im Proximalteil vor der Spitze stark verdickt und verleihen der Schale einen ähnlichen Habitus, wie er *Pisidium tenuilineatum* STELFOX eigen ist.

Der Verfasser fühlt sich Herrn A. W. STELFOX in Dublin zu verbindlichstem Dank verpflichtet für die überaus höfliche Nachprüfung der Sammlung und die Determination einiger Varietäten.

